

*Доронкіна Н. Є.,
Національний Технічний університет України «КПІ», м. Київ*

КАТЕГОРІЇ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено аналізу дискурсивних категорій. З'ясовуються універсальні та специфічні категорії аргументативного та наукового дискурсу. Розглядається дискурсивна модель.

Ключові слова: *категорія, дискурс, аргументативність, діалогічність, авторитетність, прецедентність.*

Статья посвящена анализу дискурсивных категорий. Выясняются универсальные и специфические категории аргументативного и научного дискурсов. Рассматривается дискурсивная модель.

Ключевые слова: *категория, дискурс, аргументативность, диалогичность, авторитетность, прецедентность.*

The article focuses on discourse category interpretation. The general and specific categories of argumentative and scientific discourse are found out. The model of discourse is dealt with.

Key words: *category, discourse, argumentativity, interlocutivity, authority, precedentivity.*

Роль науки у сучасному суспільстві постійно зростає. Тому всебічне вивчення наукового дискурсу стає одним з найважливіших завдань лінгвістики, що визначає **актуальність статті**.

Метою запропонованого розгляду є визначення специфічних ознак наукового дискурсу як різновиду аргументативного дискурсу. (а может быть на оборот: аргументативний дискурс різновид наукового?)

При комунікативному підході до вивчення тексту, останній розглядається як процес. На відміну від структурної моделі опису тексту, яка використовується у стилістиці, у лінгвістиці тексту стає необхідним перехід до комунікативної моделі. Цей перехід відбувається у кількох напрямках, зокрема «концептуально і термінологічно протиставляються текст, занурений у ситуацію реального спілкування, тобто дискурс, і текст поза такою ситуацією» [7, с. 185-186].

Один з напрямків функціоналізму, комунікативний функціоналізм, вивчає мову під кутом «своєї ролі у комунікації людей і розглядається як система такої комунікації, а не як необмежена множина структурних описів речень» [6, с. 262-263] «...текст, як одна з матеріальних форм дискурсу втілює та маніфестує певні загальні властивості комунікативної ситуації, тому що всі властивості тексту слугують одній меті – комунікативній взаємодії як інформаційного обміну і дії» [10, с. 191-192].

З точки зору стилістики та лінгвістики тексту, всім текстам властиві фундаментальні характеристики, що називаються текстовими категоріями [7, с. 185-186]. Серед текстових категорій виділяють функціональні семантико-стилістичні категорії. Кожна категорія є системою різнорівневих мовних засобів, об'єднаних функціонально-семантично та стилістично в текстовій площині. Вони реалізують категоріальні ознаки тексту як представника функціонального стилю. У дискурсології текстово-дискурсивними категоріями вважають надпарадигматичні властивості низки текстів в різних дискурсах.

З точки зору соціолінгвістики виділяють такі типи категорій дискурсу:

- 1) конститутивні, що дозволяють відрізнити текст від не тексту (відносна оформленість, тематична, стилістична та структурна єдність;
- 2) жанрово-стилістичні, що характеризують тексти в плані їх відповідності функціональним різновидам мовлення;
- 3) змістовні, тобто семантико-прагматичні, що розкривають смисл тексту;
- 4) формально-структурні, що характеризують спосіб організації тексту [7, с. 185-186].

Ми будемо вважати категорією дискурсу фундаментальну характеристику, що властива тексту у ситуації спілкування.

Для того, щоб всебічно описати будь-який тип дискурсу Т. В. Анісімовою була запропонована модель, де всі ознаки дискурсу об'єднані в групи відповідно до трьох рівнів: системного, стратегічного та тактичного.

На системному рівні, де мова йде про глобальні ознаки всіх типів дискурсу, встановлюється відповідність типів дискурсу з метою мовлення та визначається мовленнєва макроінтенція, наприклад, вплив на співрозмовника.

На рівні стратегії, де складається модель дискурсу і визначаються його загальні ознаки, виділяється тип комунікації, що відповідає макроінтенції. Аргументативна комунікація представляється як спілкування між індивідами або між індивідом та аудиторією, спрямована на дію і контроль за свідомістю тих, хто сприймає мовлення, з метою внесення змін у модель адресата і встановлення консенсусу між мовцем та слухачем. Мовленнєва стратегія аргументативного дискурсу – переконання.

На тактичному рівні визначається тактика переконання, що базується на аналізі ситуації та слухача, а також розглядаються мовні та стилістичні особливості певного жанру, його композиція та типова аргументація.

Виділяють такі мовленнєві тактики аргументативного дискурсу, як: твердження, пропозиція, порада, попередження, погроза, прохання, вимога та інші.

Аргументативний дискурс має набір універсальних і специфічних категорій, що характеризують комунікативну ситуацію як суперсистему, де текст виступає як семіотична системна форма, що опосередковує організацію мовленнєвої взаємодії комунікантів [3, с. 403]. До складу універсальних категорій аргументативного дискурсу належать прагматичність, релевантність, когерентність, когезія та інші.

До специфічних категорій належить аргументативність. Вона виражається через лінгвістичні та риторичні засоби, які сприяють досягненню переконуючого ефекту та базуються на логіко-риторичних характеристиках

тексту, що реалізують дію адресанта на думку та раціональні оцінки реципієнта. Категорію аргументативності вважають надбудовою над текстовими категоріями першого порядку, а саме цілісністю, зв'язністю, інформативністю, імпліцитністю, персональністю, інтертекстуальністю, та іншими, тому що вона забезпечується цими категоріями.

Крім того аргументативність тексту визначають як доказовість, яка забезпечується висуненням тези і послідовним розглядом доводів на користь його істинності. Також розглядаються протилежні доводи та спростовується антитеза [11, с. 170-173].

З аргументативністю тісно пов'язана категорія оцінки, яку визначають як сукупність різнорівневих мовних одиниць, об'єднаних оціночною семантикою. Використання факторів оцінки виступає як сильний засіб природномовної аргументації, оскільки наслідком оцінювання є рекомендація, тобто вплив на реципієнта. Функціонування в аргументативному дискурсі оціночних значень базується на модусах перцепції [4]. Процес оцінювання має суб'єктивний та об'єктивний фактори. Перший пов'язаний з можливістю позитивного чи негативного відношення суб'єкту оцінки до її об'єкту, а останній орієнтується на властивості предмету чи явища, на базі яких робиться оцінка [2, с. 24-33].

Характерною рисою аргументативного дискурсу є діалогічність [1, с. 14]. Очевидно, що в процесі аргументації завжди присутні як аргументатор, так і особа чи особи, на кого спрямована аргументація. Крім того, у відповідності до теорії поліфонії, у будь-якому тексті присутні як мінімум два голоси, на які вказують аргументативні зв'язки (навіть, принаймні, та інші) та аргументативні оператори (всього лише, напевно, майже та інші), що надають специфічну аргументативну силу і аргументативну спрямованість дискурсу одночасно натякають на присутність опонуючого співрозмовника. Сполучники природної мови теж мають аргументативний смисл [9].

До дискурсоутворюючих категорій аргументації належать категорії модальності, негативності і каузативності [1, с. 4].

Широке використання негативності в аргументативному дискурсі пояснюється її здатністю виражати протиставлення, що є ключовим поняттям для аргументації. Негативність у формі заперечення виконує функцію виділення реми, переміщуючи комунікативний фокус в висловлюванні і дискурсі, що підсилює аргументативний ефект, з одного боку, з іншого – заперечення в реченні потребують підвищених інтелектуальних зусиль для обробки повідомлень, що знижує ефект. Один з прийомів аргументації – акцентування, тому велику роль грає синтаксична позиція заперечення в реченні, оскільки заперечення тяжіє до синтаксично сильних позицій, наприклад, позиції при предикаті. Крім того, заперечення здатне підвищити інші синтаксичні позиції, зокрема позиції при обставині та додатку.

Категорія модальності концентрує антропоцентризм аргументативного дискурсу. Вона характеризує відношення мовця до висловлювання та відношення змісту висловлювання до дійсності. За допомогою цієї категорії мовець фіксує своє положення і регулює відносини між адресатом та адресантом. Межі дії модальності поширюються від граматичної категорії способу дії до охоплення великого обсягу лінгвістичних засобів.

Каузативність в лінгвістичному розумінні базується на категорії причини, що передає значення, що пов'язують у свідомості мовця два факти як наслідок часових відносин та відносин причини-наслідку. Аргументацію можна розглядати як вид каузативі з глобальними каузальними зв'язками між аргументатором і реципієнтом. Локальна каузативність, виражена за допомогою каузальних зв'язок слугує інструментом обґрунтування в процесі аргументації [1, с. 91-250].

У класифікації дискурсів за сферою використання виділяють науковий дискурс, у якому аргументативна комунікація грає важливу роль, тобто науковий дискурс містить фрагменти аргументативного дискурсу.

Таким чином, науковому дискурсу притаманні універсальні дискурсивні категорії, специфічні категорії наративного та аргументативного дискурсів а також категорії, характерні саме для наукового дискурсу, до яких належать категорії авторитетності та прецедентності [5, с. 47-48].

Категорія авторитетності є однією з найважливіших складових комунікативного процесу. У науковому дискурсі вона проявляється через посилання на думку авторитетних вчених та цитат, результати емпіричних досліджень, загальноновизнані істини.

Категорія прецедентності тісно пов'язана з прецедентними текстами, згаданими вище. «Прецедентний текст завжди формує деякий концепт, соціопсихічне утворення, що характеризується багатомірністю та ціннісною значимістю.» [8, с. 348].

Отже, запропоноване дослідження дозволяє зробити висновок, що науковому дискурсу властиві універсальні дискурсивні категорії, специфічні категорії аргументативного дискурсу, а також специфічні категорії, зокрема авторитетність та прецедентність.

Література:

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К., 1997. – 300 с.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
3. Габидуллина А. Р. Категории учебно-педагогического дискурса (к проблеме классификации) / А. Р. Габидуллина. // Ученые записки ТНУ им. В. И. Вернадского. Сер. «Филология». – 2007. – Т. 20 (59). №3. – С. 402-406
4. Гавенко С. В. Анализ аргументативного эффекта оценочной семантики в естественном языке (на материале американских текстов) / С. В. Гавенко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.dialog-21.ru/Archive/2001/volume1/1_8.htm (9. 08.2012)
5. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты: монография / В. С. Григорьева. – Тамбов : ТГТУ, 2007. – 288 с.

6. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // В. З. Демьянков // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.infolex.ru/DOMINAT.html> (11.08.2012).
7. Карасик В. И. О категориях дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты. Сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1998. – С. 185-197.
8. Кашкин, В. Б. Сопоставительные исследования дискурса / В. Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка; Тамб. гос. ун-т. – Тамбов, 2005. – С. 337-353.
9. Мигунов А. И. Аналитика и диалектика: два аспекта логики/ А. И. Мигунов // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://anthropology.ru/ru/texts/migunov/slinin.html> (10.08.2012).
10. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К. : Фитосоцицентр, 2002. – 336 с.
11. Шелестюк Е. В. Текстовые категории аргументативности, суггестивности и императивности как отражение способов речевого воздействия // Вестник Челябинского государственного университета Сер. «Филология». Искусствоведение. Вып. 26. Челябинск, 2008. – С. 170-176.